

Читацька грамотність учнів: шляхи формування та розвитку

Клімова С.В., методист
Центру методичної та
аналітичної роботи

Актуальність питання

- * Нова українська школа відходить від «читання заради читання». Зусилля вчителів і батьків треба спрямувати на те, щоб дитина розуміла прочитане, могла оцінити якість і достовірність інформації, переказати її, висловити своє ставлення.
- * **Раніше** першочерговий та основний інтерес щодо рівня читацької грамотності учня був зосереджений на його здатності розуміти, тлумачити й осмислювати конкретні тексти.
- * Ці навички не втрачають своєї важливості **сьогодні**, разом із тим акцент на потребі інтегрувати інформаційні технології в суспільне й професійне життя людей зумовлює необхідність **по-новому й широкоформатно** підійти до визначення поняття читацької грамотності.

У державному стандарті базової середньої освіти наскрізним для всіх ключових компетентностей умінь є:

- * **Читання з розумінням**, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів.

У Національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 зазначено:

- * **«Читацька грамотність** – це здатність учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати участь у житті суспільства»

Таким чином, мова йде про вміння:

- * **розуміти текст;**
- * **розмірковувати над його змістом;**
- * **оцінювати зміст і форму висловлення;**
- * **викладати свої думки щодо прочитаного.**

Отже, це поняття відображає широкий діапазон найсучасніших навичок, пов'язаних із тими вимогами освіченості, які актуальні для ХХІ ст.

Серед шляхів формування та розвитку читацької грамотності ЦПРПО важливими є такі напрями:

- забезпечення відповідності змісту методичної роботи з проблем читацької грамотності до сучасної мети й завдань реформування та модернізації освіти;
- розвиток педагогічної та професійної майстерності педагогічних працівників з читацької грамотності учнів, створення умов для професійного вдосконалення учителів за цим напрямом;
- активне залучення педагогів до участі в масових формах методичної роботи з читацької грамотності учнів, планування відповідної діяльності;
- організаційно-методична допомога в розвитку педагогічної творчості, формуванні аналітичних умінь учителів за результатами впровадження результатів міжнародних порівняльних досліджень, зокрема дослідження PISA;
- підвищення ефективності індивідуальних форм методичної роботи з педагогічними працівниками з питань поглиблення навичок читацької грамотності учнів;
- пошук і використання оптимальних форм і методів методичної роботи з педагогічними кадрами з питань читацької грамотності.

На рівні ТМО

- * *Предметно-педагогічна діяльність* ТМО (територіальних методичних об'єднань) з питань читацької грамотності включає в себе вивчення, проєктування та формування нового, аналіз результатів і оцінку оптимальності методів чи методик, що використовуються.
- * *Планування діяльності* щодо розвитку компетентностей кожного учасника ТМО з питань читацької компетентності, систематичність та ефективність відповідної самоосвітньої роботи.
- * *Бенчмаркінг* (обмін досвідом), що виявляє ступінь володіння учасників ТМО всіма складовими проблемами читацької компетентності: пізнавальною, організаційною, комунікативною, розвивальною, творчою.
- * *Перспективне проєктування* шляхів подальшого саморозвитку кожного учасника ТМО та вдосконалення програми діяльності всього методичного об'єднання з питань читацької грамотності.

У роботі ТМО важливо звернути увагу, що в основу міжнародного тестування PISA покладено класифікацію Е. Верліха, який вирізняє 5 типів тексту:

- дескриптивний (описовий);
- наративний (оповідний);
- експланаторний (пояснювальний);
- аргументативний та інструктивний.

Формати текстів:

одиничний (звичайний текст із заголовком одного автора чи кількох авторів);

- **множинний** (кілька незалежних текстів спільної тематики з різними заголовками авторства різних осіб, опубліковані в різний час);
- **цілісний** – суцільний текст, із яким учні зазвичай працюють на уроках;
- **перерваний** – де, крім вербального компонента, інформацію подано ще й у вигляді списків, таблиць, графіків, діаграм, на основі яких необхідно щось з'ясувати;
- **змішаний** – у якому вербальний текстовий фрагмент поєднано з невербальним графічним елементом або зі списками.

На засіданнях ТМО доцільно опрацювати зразки текстів, вміщені в Додатку А «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018»:

- * 1) цілісний художній текст алегоричного змісту на морально-етичну тему (байка Езопа «Скнара» про те, що є речі, значно важливіші, ніж золото); 2) цілісний інформаційний текст (інформлист щодо профілактики грипу);
- * 3) уривок із драматичного твору;
- * 4) текст змішаного типу з графічними об'єктами про повітряну кулю;
- * 5) цілісний художній текст-оповідь алегоричного змісту про театр, який «понад усе»;
- * 6) текст – технічний опис про центр внутрішніх і зовнішніх кадрових переміщень (ЦВЗКП), його функції й послуги;
- * 7) цілісний інформаційний текст наукового стилю про телеком'ютинг (дистанційну зайнятість населення) та імовірність чи неможливість його застосування щодо конкретних професій;
- * 8) цілісний інформаційний текст – редакційна стаття про правовий аспект проблеми штучного запліднення (юридична колізія: що робити з живими ембріонами, якщо їхні потенційні батьки гинуть у авіакатастрофі); текст-історія про людину та її взаємини в родині;
- * 9) змішаний інформаційний текст-розповідь публіцистичного стилю (стаття «Озеро Чад» про зміни в ньому рівня води), де комбінуються текстова й графічна інформація;
- * 10) перерваний текст щодо допомоги бідній країні Ефіопії, у якому інформацію наведено у вигляді таблиці

* Звернути увагу, за допомогою яких тестових запитань PISA перевірялися читацькі уміння, що давали змогу з'ясувати рівень читацької грамотності українського учнівства:

- розуміти текст;
- шукати, знаходити, здобувати потрібну інформацію/повідомлення;
- аналізувати її;
- зв'язувати й витлумачувати (формувати загальне розуміння);
- інтегрувати смисли;
- інтерпретувати інформацію;
- осмислювати й оцінювати повідомлення;
- розпізнавати інформацію, виражену імпліцитно;
- розмежовувати фактичну інформацію та її інтерпретацію, основні й другорядні ідеї;
- визначати авторську позицію;
- робити умовиводи різних видів – від простих єднальних до складніших – просторових, темпоральних (часових), причинно-наслідкових або припущення – спростування;
- оцінювати зміст і форму текстів.

Опрацювати типи завдань PISA залежно від мети читання (для задоволення чи цілеспрямованого пізнання): **аналітичні, інтерпретаційні, позиційні, інформаційні**

- * **Аналітичні завдання** ґрунтуються на інформаційному полі, де є лакуни або надлишкова несуттєва інформація. У цьому разі відповідь на поставлені запитання передбачає відбір фактів, їх зіставлення, інтерпретування, знаходження елементів, яких бракує для відновлення інформаційного поля, а отже, його переструктурування. А це потребує застосування переглядового читання для побіжного ознайомлення з наявною в тексті інформацією, визначення мікротеми кожної частини тексту, аналізу інформаційної цінності кожного фрагмента, пошуку й виокремлення значущої для відповіді інформації, її осмислення й критичної оцінки.

* **Інформаційні завдання** сфокусовано на пошукові точної інформації в тексті у відповідь на запитання знайти певну інформацію в конкретній життєвій ситуації (наприклад, дізнатися про місце й час відльоту літака). У цьому разі ефективне пошукове читання. Такі завдання зазвичай є частиною аналітичних, тому вони рідко виступають як самостійні.

* **Інтерпретаційні завдання** зазвичай супроводжують художні тексти. Вони спрямовані на співвіднесення фактологічного (подієвого) та смислового (символічного) планів тексту. **Позиційні завдання** полягають у з'ясуванні позиції автора, вираженої зазвичай імпліцитно (неявно), реконструкції його аргументів і визначення власної доказової позиції. З'ясування авторського погляду потребує ключового вміння – розмежовувати факти й думки.

В оприлюднених завданнях циклу PISA-2018 необхідно було:

- з'ясувати, чи досяг автор тексту комунікаційної мети, оцінити відповідність висловлення особливостям читацької аудиторії;
- інтерпретувати розказану в тексті історію;
- знайти інформацію та інтегрувати її з графічним матеріалом;
- знайти дві вказівки на конкретні факти, вибравши їх з-поміж усієї розміщеної на схемі інформації;
- знайти в тексті інформацію, що потребує інтерпретації окремих реплік діалогу дійових осіб;
- вказати два види послуг, що їх надає ЦВЗКП особам, які можуть втратити роботу з огляду на реорганізацію компанії;
- ознайомившись із двома протилежними поглядами на телеком'ютинг, дати обґрунтовану відповідь, який вид роботи буде неможливий для виконання в дистанційних умовах, і навести приклад;
- знайти в статті приклади, які показують, що сучасні технології (штучне запліднення) зумовлюють необхідність розроблення нових законів;
- знайти інформацію, що відповідає висновкам, яких має дійти учень, прочитавши текст;
- з'ясувати підстави для використання графічного об'єкта в комбінації з текстом;
- проаналізувати й зіставити цифрові дані, наведені в таблиці; висловити думку про рівень активності міжнародної організації в одній країні порівняно з іншими; сформулювати позицію, яка протилежна думці автора висловлення, поєднавши власні знання й досвід зі здобутими з тексту.

Тестові завдання щодо читацької грамотності українського учнівства діагностували сформованість таких умінь:

- * 1) розрізняти різні види інформації, текст і контекст;
- * 2) здобувати цільову інформацію, яку містить текст явно чи опосередковано;
- * 3) формулювати прості висновки на основі інформації, наявної в тексті прямо або латентно;
- * 4) інтерпретувати текстові повідомлення й узагальнювати (інтегрувати) інформацію;
- * 5) аналізувати, осмислювати й оцінювати інформацію і способи її донесення, мовні особливості і структуру тексту.

За результатами міжнародного моніторингу якості освіти PISA-2018 в Україні було зроблено такі висновки.

В українських підлітків загалом сформовано навички читацької діяльності, проте недостатньо розвинені вміння: працювати з текстами неоднорідної структури, що містять графічний об'єкт; орієнтуватися у різних видах інформації; знаходити інформацію в текстах, ускладнених різними видами графічних засобів; встановлювати логічні зв'язки між різними видами інформації; відрізняти факти від думок; давати логічні чіткі відповіді на поставлені запитання; визначати основну ідею в складно структурованому тексті; інтерпретувати інформацію; наводити аргументи на підтвердження позиції; аналізувати, зіставляти, оцінювати різні факти, відомості, систематизувати, зокрема якщо це передбачає залучення особистого досвіду і графічних об'єктів; об'єднувати подані нелінійно частини інформації; співвідносити текст і малюнки, трансформувати словесну інформацію в графічну; розпізнавати підтекст; формулювати власну думку або позицію, яка суперечить авторській; оцінювати інформацію крізь призму власного життєвого досвіду; робити висновки, формулювати умовиводи тощо .

Приклад тексту, де крім формування читацької грамотності, учитель може використати для формування кількох ключових компетентностей вільного володіння державною мовою, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської та культурної

- * I. Прочитайте текст, визначте його тему й основну думку. Кому адресоване висловлення? До кого звертається автор із прикінцевим запитанням? Доберіть заголовок до тексту.**
- Для самотньої бабусі Зіни найдорожчий подарунок – телефонний дзвінок із Києва від онука, якого вона просто обожнює. Домігся високої посади, є житло й авто, ось придбав їй мобілку... Але минають години, дні, тижні, та ніхто не телефонує бабусі Зіні. Мовчить холодна душа телефона. Ходить вона з ним і на город, і до крамниці, й на посиденьки теплими вечорами. А дзвінка нема. Нема бабусі Зіні довгожданого подарунка – живого слова від рідної людини. Коли зустрічаю стареньку, думаю: це ж треба бути таким черствим і бездушним, щоб постійно «забувати» поспілкуватися з рідною людиною бодай упродовж кількох хвилин. Вартість такої розмови по мобільному – лічені гривні... А що думаєте ви? (А. Закревський).
- * II. Напишіть колективного листа онукові від імені бабусиних односельців.**

Приклади інших завдань

- * Прочитайте текст. Визначте його тему й комунікаційну мету автора. Якій категорії читачів адресоване висловлення?
- * Прочитайте текст. Визначте міру важливості порушеної у ньому проблеми. Чи не перебільшено загрозу в заголовку? Обґрунтуйте свою думку

Висновок:

- * Отже, **розвиток читацької грамотності** здобувачів освіти в Україні **має фокусуватися** на формуванні компетентного читача, здатного працювати з різними текстами/медіатекстами у паперовому й цифровому форматах, що містять таблиці, схеми, діаграми, графіки; розробленні й запровадженні методик активного читання; роботі з текстами різних типів, стилів, жанрів і форматів з різною комунікаційною метою; розширеному використанні цифрових технологій тощо.

- * Украв цінним **критерієм успіху** залишається також те, наскільки читач здатен використовувати комплексні стратегії опрацювання інформації, зокрема аналізувати, синтезувати, інтегрувати й тлумачити актуальну інформацію з різномірних текстових (чи інформаційних) джерел.
- * До того ж успішні й продуктивні громадяни мають уміти використовувати інформацію з різних галузей, наприклад, із фізики й математики, а також застосовувати технології ефективного пошуку, систематизації та відсіювання під час роботи з достить великим масивом інформації. Ці навички й будуть ключовими для повноцінного долучення людини до ринку праці, до подальшої освіти, а також до суспільно-громадського життя ХХІ ст.

*Дякую за
увагу!*